

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”**

TEZĂ DE DOCTORAT

*Preocupări biblice în școlile teologice din Transilvania
în perioada 1850-1918*

- Rezumat -

Conducători de doctorat:

Prof. Univ. Dr. Nicolae Bocșan

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Chirilă

Student-doctorand:

Pr. Ionuț Pop

Cluj-Napoca

2013

Cuprins

Cuprins / 3

Introducere / 5

1. Învățământul confesional din Transilvania (1850-1918). O privire generală / 11

1.1. Învățământul confesional ortodox / 17

1.2. Învățământul confesional greco-catolic / 26

2. Studiile biblice în școlile teologice românești din Transilvania / 33

2.1. Institutul Teologic de la Sibiu / 33

2.2. Institutul Teologic de la Arad / 41

2.3. Institutul Teologic de la Caransebeș / 55

2.4. Școlile teologice greco-catolice de la Blaj / 61

3. Profesorii de studii biblice în școlile teologice românești din Transilvania / 69

3.1. Profesorii de la Sibiu / 69

3.1.1. Dimitrie Eustatievici / 69

3.1.2. Gheorghe Lazăr / 72

3.1.3. Ioan Moga / 74

3.1.4. Dr. Grigore Pantazi / 75

3.1.5. Ioan Hannia / 76

3.1.6. Dr. Ilarion Pușcariu / 77

3.1.6.1. Isagogia / 79

3.1.7. Ioan Ghibu / 82

3.1.8. Dr. Aurel Crăciunescu / 83

3.2. Profesorii de la Arad / 84

3.2.1. Ageu Ioan / 85

3.2.1.1. Iisus Hristos și istoria profană / 86

3.2.2. Ciorogariu Roman Romul / 89

3.2.3. Papp Ioan Ignatie / 94

3.2.4. Popescu Adrian / 95

3.2.5. Gheorghe Popovici / 95

3.2.6. Gherasim Raț / 95

3.2.7. Ioan Rusu / 90

3.2.8. Iustin Suci / 99

3.3. Profesorii de la Caransebeș / 102

3.3.1. Filaret Musta / 102

3.3.2. Iosif Iuliu Olariu / 108

3.3.2.1. Manual exigetic / 114

3.3.2.2. Explicarea Psalmilor din Orologiu / 117

3.3.2.3. Scrierile Părinților apostolici / 118

3.3.3. Zeno Munteanu / 119

3.3.4.	Ioan David / 120
3.3.5.	Mircea Chialda / 121
3.3.5.1.	<i>Sactificiile Vechiului Testament / 122</i>
3.3.5.2.	<i>Articole / 123</i>
3.4.	<i>Profesorii greco-catolici (Blaj, Oradea, Gherla) / 132</i>
3.4.1.	Samuil Micu / 132
3.4.2.	Timotei Cipariu / 136
3.4.2.1.	<i>Știința sântei Scripture / 138</i>
3.4.2.2.	<i>Biblia lui Timotei Cipariu – manuscris / 140</i>
3.4.3.	Gavrilă Pop / 144
3.4.4.	Victor Szmigelski / 145
3.4.4.1.	<i>Introducere generală în Sânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament / 145</i>
3.4.4.2.	<i>Ermeneutică biblică (traducere) / 146</i>
3.4.4.3.	<i>Istoria revelațiunii demnezeesci / 147</i>
3.4.4.4.	<i>Biblia lui Victor Szmigelski – manuscris / 149</i>
4.	<i>Literatura biblică ortodoxă apărută în Transilvania (1850-1918) / 155</i>
4.1.	<i>Presa eclezială din Transilvania (1850-1918) / 155</i>
4.2.	<i>Tematica presei ecleziale din Transilvania (1850-1918) / 172</i>
4.3.	<i>Manualele de studiu biblic din școlile teologice / 179</i>
4.4.	<i>Preocupări biblice reflectate în „Revista Teologică” de la Sibiu (1907-1916) / 182</i>
4.4.1.	<i>Studii și articole / 183</i>
4.4.2.	<i>Recenzii și traduceri / 197</i>
5.	<i>Circulația și receptarea Sfintei Scripturi în secolul al XIX-lea în Transilvania și Principatele Române / 201</i>
5.1.	<i>Literatura religioasă din Transilvania până în secolul al XIX-lea – privire generală / 201</i>
5.2.	<i>Traduceri ale Sfintei Scripturi existente în circulație până secolul al XIX-lea în Transilvania / 208</i>
5.2.1.	<i>Noul Testament de la Bălgrad (1648) / 208</i>
5.2.2.	<i>Biblia de la București (1688) / 215</i>
5.2.3.	<i>Biblia de la Blaj (1795) / 221</i>
5.3.	<i>Biblia de la Sibiu (1856-1858) / 227</i>
5.3.1.	<i>Realizarea și prezentarea Bibliei lui Șaguna / 231</i>
5.3.2.	<i>Difuzarea Bibliei de la Sibiu / 236</i>
5.3.3.	<i>Controversa Șaguna – Heliade Rădulescu / 239</i>
	Concluzii / 246
	Abrevieri/ 252
	Bibliografie / 252
	Anexe / 270

CUVINTE CHEIE: Învățământ teologic, Transilvania, studii biblice, Biblia lui Șaguna.

Sfânta Scriptură a fost și este cea mai citită și tradusă carte din istoria omenirii. Oameni simpli sau cercetători, deopotrivă, au găsit în paginile acestei lucrări, nu doar un izvor de înțelepciune, dar și o modalitate de a-și călăuzi viața spre o relație cu *autorul* ei, Dumnezeu. Poporul român, luând contact cu creștinismul, încă din perioada de formare, a avut șansa să cunoscă și *cuvântul lui Dumnezeu*, ce stă, de fapt, la baza credinței tuturor creștinilor. Cunoscând acest principiu, s-a încercat răspândirea cuvântului scripturistic într-o limbă accesibilă tuturor românilor, prin traduceri parțiale sau complete a *Bibliei*, însă pentru cei ce doreau să devină păstori de suflete era nevoie de mai mult. Profesorul caransebeșean Mircea Chialda trasa, în 1944, foarte coerent modul în care omul, creștin de rând sau cleric, trebuia să se raporteze la *Legea lui Dumnezeu*: „*pentru om Legea nu trebuie să apară ca o povară, ea nu trebuie să-l înspăimânteze, după care iară nu trebuie privită ca o obligație neplăcută, pe care omul s’o împlinească numai din motivul că nu se poate sustrage ei. [...] Legea trebuie să fie pentru om încredere, întru cât îi arată și-l călăuzește pe drumul mântuirii. Cererea omului să se îndrepte totdeauna spre legea lui Dumnezeu.*”¹

Respectarea *Legii lui Dumnezeu* devine astfel o necesitate primordială, dar cerând și o cercetare atentă și corectă, demers pe care bibliștii români l-au înțeles și l-au asumat, înscriindu-l în contextul social în care au activat. Au înțeles faptul că cercetarea teologică, în general, și cea biblică, în special, poate veni în sprijinul Bisericii prin evidențieri, analize și propuneri eficiente de dezvoltare a activității pastorale academice și misionar-socială:

„*Fără cercetare, studiul teologiei devine monoton, repetitiv, superficial, stereotipic și static. Prin cercetare nu doar se confirmă și se nuanțează ceea ce se cunoaște deja în teologie, ci se pot găsi conexiuni și sensuri noi ale textelor vechi sau legături noi între disciplinele teologice clasice, adesea prea izolate unele de altele în teologia scolastică. De asemenea, se deschid alte perspective de-a prezenta în mod creator noi sensuri spirituale ale*

---

¹Mircea Chialda, *Patimile și jertfa Mântuitorului Hristos după Vechiul Testament*, în *Altarul Banatului*, nr. 5-6/1944, p. 38.

legăturii dintre textul sacru al Scripturii și al Tradiției și contextul socio-cultural al timpului prezent.”²

Din acest motiv, este necesară o cunoaștere a ceea ce înaintașii noștri au realizat în domeniul studiului biblic, pentru a învăța, pe de o parte, din strădania lor, și pentru a continua, pe de altă parte, această muncă, spre folosul Bisericii.

Demersul de cercetare l-am început cu identificarea și analiza contextului istoric, social și eclezial din Transilvania, în care școlile confesionale ortodoxe și greco-catolice au apărut și s-au dezvoltat. De aceea, în primul capitol am optat pentru o prezentare generală a acestor elemente, necesare pentru a înțelege modul în care studiul biblic a apărut și s-a impus ca interes pentru teologia românească. Educația națională era văzută ca o „*temelie a națiunii*” și, de aceea, pe parcursul secolului interesul manifestat asupra acestei probleme a fost unul mare. Pedagogia națională avea ca scop integrarea tineretului în modul de simțire al națiunii române prin studiul limbii, istoriei și al literaturii naționale. Dacă scopul propus, acela de a ridica nivelul cultural al românilor transilvăneni, era unitar, confruntările de idei între elita transilvăneană nu au lipsit. Influențele europene în cultura românească din Transilvania au determinat apariția ideilor de laicizare a statului. Pe parcursul secolelor XVIII și XIX, noul stat laic a preluat asupra sa tot mai multe funcții sociale pe care Biserica le asigurase până în acel moment, cum ar fi: starea civilă, caritatea, asistența și educația, devenind noua instanță protectoare și paternală.

Am observat faptul că aceste două viziuni asupra dezvoltării învățământului, cea laică și cea eclezială, vor influența și modul de raportare a românilor la ceea ce vor dori să învețe. Cu toate aceste opreliști, am putut observa faptul că învățământul confesional ortodox nu a stagnat, ci s-a dezvoltat, cu o viteză mai mică față de cel greco-catolic în secolul al XVIII, dar recuperând teren după 1848, și mai ales după venirea lui Andrei Șaguna ca Episcop și mai apoi Mitropolit al Transilvaniei. De la școlile organizate pe lângă mănăstiri și biserici, până la școlile confesionale din Șcheii Brașovului și din zona Făgărașului, de la școlile din zonele de graniță și până la școlile Blajului, românii au demonstrat că pot, într-o perioadă vitregă, să-și afirme identitatea culturală, religioasă și națională. Nu putem să nu remarcăm modul în care *instrucțiunea* învățăceilor se făcea, și anume, prin folosirea cărților de cult, sau a auxiliarelor întocmite pe baza lecturilor biblice. Chiar și atunci când ne referim la primele lucrări de

---

² † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cercetarea teologică – aprofundare a cunoașterii credinței și vieții Bisericii*, în *BOR*, nr. 3, septembrie-decembrie, 2010, p. 79.

gramatică a limbii române, vedem că suportul textual al manualelor era unul de factură biblică, demonstrând, pe de o parte, atașamentul față de Biserică, și pe de altă parte, frecvența cu care Sfânta Scriptură era utilizată în viața de zi cu zi.

În capitolul al II-lea m-am oprit asupra școlilor teologice din Transilvania, mai exact asupra celor de la Sibiu, Arad, Caransebeș și cea greco-catolică de la Blaj, încercând să relatez maniera în care disciplina teologică a studiului biblic s-a impus ca necesară în acestea. I-am identificat, pe de o parte, pe cei care au predat discipline biblice în aceste școli, dar m-am oprit și asupra materialului bibliografic folosit de aceștia, deschizând aria de cercetare pentru capitolul următor. Astfel am început prin prezentarea contextului istoric în care *Institutul Teologic* de la Sibiu a luat ființă, dezvoltându-se de la un *curs clerical* de 6 luni în vremea Episcopului Vasile Moga, la un veritabil *Institut teologic* în timpul lui Andrei Șaguna, devenind până la Primul Război Mondial o școală respectată și căutată de teologi și nu numai. Am putut observa faptul, că încă din perioada premergătoare anului 1848, chiar și acel *curs clerical* a beneficiat de profesori buni, referindu-ne în special la *Gheorghe Lazăr* și *Ioan Moga*, care nu erau deloc străini de Teologia biblică. Dezvoltarea instituției de învățământ sibiene, odată cu venirea lui Andrei Șaguna, a adus cu sine și o dezvoltare a studiilor biblice. O primă dovadă a acestui lucru este traducerea și tipărirea unei noi ediții a Bibliei în 1858, cu o predoslovie ce poate fi caracterizată ca un veritabil tratat isagogic. O altă dovadă a creșterii interesului pentru Teologia biblică reiese și din programele școlare, editate de către directorii *Institutului teologic-pedagogic din Sibiu*, unde progresiv catedra de Teologie biblică primea anual tot mai multe ore de studiu. Nu putem să nu amintim și de profesorul și viitorul ierarh *Ilarion Pușcariu*, care a realizat primul manual de *Isagogie* din Teologia românească, lucrare ce a servit pentru o lungă perioadă de timp, ca manual în școlile teologice.

Același progres îl observăm și la *Institutul Teologic de la Arad*, unde, începând din 1822 și până în 1918, programa, profesorii și materialul didactic au cunoscut un progres vizibil în favoarea Teologiei biblice. Aportul profesorilor precum *Gherasim Raț*, *Roman Ciorogariu* sau *Gavriil Giuliani* la dezvoltarea studiilor biblice este remarcabil. Referitor la *Institutul Teologic de la Caransebeș*, remarcăm faptul că, deși aparținea unei comunități mai mici, supuse influențelor ortodoxiei sârbești, s-a impus prin profesorii bine pregătiți și ierarhii cu viziune. Influența masivă a profesorilor bănățeni de studiu biblic precum *Filaret Musta*, *Iosif Olariu* sau *Mircea Chialda*, au conturat decisiv viitoarele linii de cercetare și dezvoltare a studiului teologic, atât în școlile teologice din Transilvania cât și din Principatele Române și chiar din spațiul ortodox vecin. Un spațiu important din teza noastră l-am alocat școlilor greco-

catolice de la Blaj, unde învățământul teologic, apărut și dezvoltat mai devreme decât în Biserica Ortodoxă, a cunoscut o puternică influență apuseană, pe de-o parte, datorată profesorilor pregătiți în școli apusene precum *Seminarul teologic Sf. Varvara de la Viena* sau *Universitatea din Viena*, și pe de altă parte datorită lucrărilor de Teologie apărute în mediul academic romano-catolic. Nu putem ignora nici preocuparea intensă pentru traducerea și redactarea textului Sfintei Scripturi, materializat în anul 1795 sub strădania cărturarului și canonicului *Samuil Micu*.

Capitolul al III-lea este dedicat profesorilor de studii biblice din Transilvania. Am încercat să expun câteva date generale despre viața lor, dar și să identific aportul fiecăruia la dezvoltarea studiului biblic. Acolo unde a fost posibil, m-am oprit asupra studiilor și lucrărilor mai importante, pentru o analiză mai detaliată, inserând și imagini cu materialul analizat, atât cât a fost cu putință. Putem remarca strădania extraordinară a acestor profesori pentru realizarea unui domeniu teologico-biblic competent care să răspundă cerințelor vremii. Traducerile, studiile și articolele dar și manualele sunt o dovadă clară a eruiției acestora și mai ales a competenței teologiei românești din Transilvania, care, deși opresată de circumstanțele istorice, s-a menținut în linia tradiției ortodoxe autentice.

În capitolul al IV-lea am expus câteva date istorice generale, referitoare la presa exlezială din Transilvania, atât pe cât a fost necesar pentru a înțelege linia editorială pe care aceste publicații s-au dezvoltat. Mai apoi, ne-am oprit la analiza tematicii acestor publicații, constatând că au existat preocupări biblice în redactarea lor, dar într-o manieră mai redusă. Preponderent în conținutul acestor publicații sunt materialele informative, ce se axează în principal pe viața Bisericii, sau viața culturală. Manualele de Teologie biblică folosite în școlile teologice în perioada studiată sunt subiectul unui subcapitol al acestei părți. Ceea ce putem concluziona din această trecere în revistă a manualelor, este aceea că într-un număr foarte mare, ele au circulat ca manuscrise, sau ca lucrări neoficiale. Interesul crescut pentru promovarea cărților în limba română a Mitropolitului Andrei Șaguna a contribuit decisiv la răspândirea acestor gen de lucrări, care au fost folosite vreme îndelungată în toate școlile teologice din Ardeal. Abia după Unirea din 1918 și consolidarea administrației bisericești din anul 1922, redactarea și tipărirea de manuale de Teologie le-au înlocuit pe cele tipărite la Sibiu, Arad sau Caransebeș.

Ultima parte a capitolului al IV-lea am rezervat-o analizei studiilor, articolelor, recenziilor și traducerilor cu tematică biblică, apărute în *Revista Teologică*, ce va apărea la

Sibiu începând cu anul 1907. În acest demers ne-am oprit la anul 1916, când și apariția revistei s-a sistat datorită frământărilor politice europene. Ce remarcăm, analizând aceste apariții, este faptul că teologii români și intelectualii care au publicat articole erau la curent cu cele mai noi tendințe și studii europene din domeniul Teologiei biblice, folosindu-se și de scrierile Sfinților Părinți, la acea dată existente doar în limba greacă sau latină, fiind traduse în limba română începând cu perioada interbelică. S-a remarcat în această perioadă, ca un autor și recenzor marcant în domeniul studiului biblic, profesorul *Aurel Crăciunescu* de la Sibiu, Doctor în Teologie la Cernăuți, oraș pe care-l putem identifica, pe bună dreptate, ca un focar de Teologie pentru românii transilvăneni.

Partea a V-a din această teză am rezervat-o textului Sfintei Scripturi, tradus în limba română și transmis poporului român din cuprinsul Ardealului și a Principatelor Române. Am considerat, așadar, de cuviință, să începem printr-o prezentare generală a principalelor traduceri ale Bibliei, care s-au făcut de-a lungul istoriei, oprindu-ne mai în detaliu asupra celor realizate în limba română. Am vorbit despre *Noul Testament de la Bălgrad* realizat în 1848 de ilustrul ierarh ardelean *Simeon Ștefan*, ne-am oprit asupra *Bibliei de la București din 1688* realizată din grija domnitorului *Șerban Cantacuzino*, am prezentat lucrarea teologilor uniți de la Blaj materializată în 1795 sub numele de *Biblia de la Blaj a lui Samuil Micu*, subliniind faptul că punctul de pornire a acestor demersuri editoriale a fost Transilvania, adică ținutul în care românismul a fost cel mai acut pus la încercare, putând afirma că *Biblia* a fost arma prin care ortodoxia românească a luptat împotriva desnaționalizării prin calvinism și catolicism.

Ultima parte din capitolul al V-lea am rezervat-o *Bibliei de la Sibiu*, nu pentru că am face o discriminare față de realizările anterioare, ci pentru că ea s-a realizat în perioada istorică de care ne ocupăm în studiul de față. Am expus, așadar, motivațiile Mitropolitului Andrei Șaguna de a realiza această traducere, modalitățile de realizare ale ei, distribuția în teritoriul transilvan și nu numai, precum și disputele apărute pe marginea acestui demers, în special a celui dintre Șaguna și scriitorul Heliade Rădulescu. Concluzia acestei ultime părți reiese clar din cele prezentate, deoarece se poate observa, pe de o parte, grija crescută a traducătorilor textului sfânt, pentru păstrarea cât mai curată a adevărilor de credință, pregătirea excepțională a traducătorilor și vasta cultură teologică a ierarhilor care au scris în introducerile edițiilor Sfintei Scripturi adevărate tratate isagogice, actuale și astăzi.

BIBLIOGRAFIE

I. PERIODICE:

1. *Albina*, Viena, 1872.
2. *Altarul Bantului*, Caransebeș, 1944; 1945; 1946; 1947.
3. *Biserica și școala*, Arad, 1906; 1908; 1909; 1910; 1911; 1917; 1930.
4. *Foia administrativ arhidiecezană*, Blaj, 1867.
5. *Foia diecezană*, Caransebeș, 1911; 1921; 1924.
6. *Foia bisericească, literaria și scolastică*, Blaj, 1887.
7. *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, 1870.
8. *Revista Teologică*, Sibiu, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1914.
9. *Telegraful Român*, Sibiu, 1853; 1855; 1867; 1870; 1880; 1993.
10. *Sionul Românesc*, Lugoj, 1867; 1872.
11. *Unirea – Foe bisericească politică*, Blaj, 1898; 1914.

II. DOCUMENTE INEDITE

1. **Samuil Micu:**

- *A celui întru sfinți părintelui nostru Ava Dorotheiu învățături de multe fealiuri cătră ucenicii săi*, redactat în 1769, B.A.R. Cluj, cota ms. rom. 516.
- *A celor într-u sfinți cuvioți părinților noștri Pahomie, Efrem Sirul, Ioan de la Scară, Ava Isaie, Ava Amon, Theodor Studitul și Ava Maxim, Învățături aschiticești și altele. Acum înâiu tălmăcite pre limba românească de părintele Samuil Clain de la Sad, ieromonahul din mănăstirea Sfintei Troiță din Blajiu*. cota ms. rom. 426, B.A.R. Cluj.
- *A celui între sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Țarigradului, omilii sau cuvinte în Evanghelia Sfântului Ioan, întoarse pre limba românească de Samoil Clain de la Sad, ieromonah din Mănăstirea Sfintei Troițe de la Blajiu, în anul de la Hristos 1787. Volumul al II-lea cu titlul: A celui între sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Țarigradului, omilii sau cuvinte în Evanghelia Sfântului Ioan, întoarse pre limba românească de Samoil Clain de la Sad, 179, ieromonah din Mănăstirea Sfintei Troițe de la Blajiu. Volumul al III-lea fără titlu*

dar continuând numărătoarea din volumul al II-lea, cu paragraful 51, B.A.R. Cluj, cota ms. rom. 432-434.

- *A celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie cel Mare, arhiepiscopul Chesariei din Capadochia, cuvinte către norod zise*, B.A.R. Cluj cota ms. rom. 534; *A celui întru sfinți părintelui nostru Vasilie cel Mare, arhiepiscopul Chesariei din Capadochia, rânduiiale către cei ce împreună sau pustinește viețuiesc*, cota ms. rom. 535.
  - *Cuvintele Sfinților...* B.A.R. Cluj, cota ms. rom. 539.
2. Timotei Cipariu: Biblia - manuscris, vol. I-III, fond Blaj, B.A.R Cluj, cota. ms. rom. 209.
  3. Victor Szmigelski, Biblia – manuscris, vol I-VI, B.A.R. Cluj, cota ms. rom. 284.

III.DOCUMENTE EDITE

1. *CIRCULAR* către toate oficiile protopresbiterale și parohiale din arhidieceza gr.-or. Română a Transilvaniei și către toți fiii drept credincioși ai bisericii române ortodoxe, nr. 5559/1912 semnată de Dr. Ilarion Pușcariu m.p., arhimandrit, vicar arhiep. și Dr. George Proșca m.p. secretar consistorial publicată în *Revista Teologică*, nr. 14-17, 1912, p. 394-396.
2. *Ratio educationis publicae totiusque rei literariae per Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas 1806* – publicată la Buda de [Budae Typis et sumtibus Regiae Univer\[sitatis\] Hungaricae](#) și publicată în format digital de University of Toronto, la adresa web: <http://archive.org/details/ratioeducationis00buda> (datată 10.07.2013)
3. *Disputatio Theologica de Deo Uno et Trino quam in Catholica et Celebri Academia Dilingata*, 1610, scrisă de teologii Stephano Vito și Gergius Huober. Lucrare disponibilă în format electronic la adresa web: http://books.google.ro/books?id=kYFLAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (datat 10.07.2013)
4. *Programă a Institutului pedagogico-teologic al arhidiecesei ortodoxe române transilvane în Sibiu pe anul școlar 1892/3*, publicat de Ioan Hannia, Sibiu, 1893.

5. *Programă a Institutului pedagogico-teologic al arhidiecesei ortodocse române transilvane în Sibiu pe anul școlariu 1893/4*, publicat de Ioan Hannia, Sibiu, 1894.
6. *Programă a Institutului pedagogico-teologic al arhidiecesei ortodocse române transilvane în Sibiu pe anul școlariu 1893/4*, publicat de Ioan Hannia, Sibiu, 1894.
7. *Programă a Institutului pedagogico-teologic al arhidiecesei ortodocse române transilvane în Sibiu pe anul școlariu 1894/5*, publicat de Ioan Hannia, Sibiu, 1895.
8. *Programă a Institutului pedagogico-teologic al arhidiecesei ortodocse române transilvane în Sibiu pe anul școlariu 1895/6*, publicat de dr. Eusebiu R. Roșca, Sibiu, 1896.
9. *Programă a Institutului pedagogico-teologic al arhidiecesei ortodocse române transilvane în Sibiu pe anul școlariu 1896/7*, publicat de dr. Eusebiu R. Roșca, Sibiu, 1897.
10. *Programă a Institutului pedagogico-teologic al arhidiecesei ortodocse române transilvane în Sibiu pe anul școlariu 1897/8*, publicat de dr. Eusebiu R. Roșca, Sibiu, 1898.
11. *Programă a Institutului pedagogico-teologic al arhidiecesei ortodocse române transilvane în Sibiu pe anul școlariu 1898/9*, publicat de dr. Eusebiu R. Roșca, Sibiu, 1899.
12. *Programă a Institutului pedagogico-teologic al arhidiecesei ortodocse române transilvane în Sibiu pe anul școlariu 1900/1*, publicat de dr. Eusebiu R. Roșca, Sibiu, 1901.
13. ȘAGUNA, Andrei *Corespondența, vol. I/1*, ediție, studiu introductiv și note de Nicolae Bocșan, Ioan-Vasile Leb, Gabriel Gârdan, Pavel Vesa, Bogdan Ivanov, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005.
14. IDEM: *Corespondența, vol. I/2*, ediție, note și studiu introductiv de Nicolae Bocșan, Ioan-Vasile Leb, Gabriel-Viorel Gârdan, Bogdan Ivanov, Vasa Lupulovici și Ioan Herbil, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007.
15. IDEM: *Corespondența, vol. II*, ediție, note și studiu introductiv de Nicolae Bocșan, Ioan-Vasile Leb, Gabriel-Viorel Gârdan, Bogdan Ivanov, Beatrice Dobozi, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008.

16. IDEM: *Corespondența, vol. III*, ediție, note și studiu introductiv de Nicolae Bocșan, Gabriel-Viorel Gârdan, Ioan-Vasile Leb, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009.
17. IDEM: *Corespondența, vol. IV*, ediție, note și studiu introductiv de Nicolae Bocșan, Gabriel-Viorel Gârdan, Ioan-Vasile Leb, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011.
18. IDEM: *Corespondența, vol. V*, ediție, note și studiu introductiv de Nicolae Bocșan, Gabriel-Viorel Gârdan, Ioan-Vasile Leb, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011.

IV. DICȚIONARE ȘI ENCICLOPEDII

1. *Dicționarul general al limbii române, A-B*, Eugen Simion (coordonator), București, 2004.
2. *Dicționarul Limbii Române*, București, vol. 10, nr. 3, Edit. Academiei Române
3. *Istoria literaturii române*, Ed. Academiei Române, 1968.
4. PASCU, Gorge *Istoria literaturii române din secolul XVIII – epoca lui Clain, Șincai și Maior*, Iași, 1927.
5. RĂDUICĂ, Georgeta; Nicolin Răduică, *Dicționarul presei românești (1731-1918)*, București, Edit. Științifică, 1995.

V. EDIȚII ALE SFINTEI SCRIPTURI

1. *Noul Testament de la Bălgrad*, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 1998.
2. *Bibliia adecă Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi si ale cei noao lege toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înțelegerea limbii rumănești cu porunca preabunului creștin și luminatului domn Ioan Șărban Cantacoșino Basarabă voievodă*, p. 932., ediție facsimil, 1988, retipărită după 300 de ani cu aprobarea Sfântului Sinod, Ed. IBMBOR.
3. *Biblia de la Blaj*, 1795, ediție jubiliară, tipărită cu binecuvântarea arhiepiscopului și mitropolitului Lucian Mureșan, Stampa a curra della Tipografia Vaticana 2000, disponibilă on-line la adresa: <http://www.scoalaardeleana.ro/index.php?id=21&articles=31> (data 26.08.2013)
4. *Biblia/ adecă/ Dumnezeiasca Scriptură/ a legii cei vechi și a cei noao/ după originalul celor Șaptezeci și doi de Tălcuitori din Alexandria,/ tipărită/ în zilele Prea Înălțatului nostru Împărat al Austriei/ Franțisc Iosif I, / supt priveghierea și cu binecuvântarea Ecselenței Sale, Prea Sfințitului Domn/ Andreiu Baron de*

Șaguna, / Dreptcredinciosul Episcop al Bisericei greco-răsăritene Ortodoxe în Marele Prin- / cipat al Ardealului, Comander al Ordinului Leopoldinu Cesaro-Reg. austriacu, și / Sfetnic din lăuntru de Stat al Maiestatei Sale Cesaro-Regeci Apostolice, Sibiiu, 1856-1858.

5. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, versiune diortosită după Septuaginta, redactată, adnotată și tipărită de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, Mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Ed. Ranașterea, Cluj-Napoca, 2009.

VI. CĂRȚI

1. ***, *Biserica Română Unită – două sute cincizeci de ani de istorie*, Ed. Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1998
2. ABRUDAN, Pr. Prof. Dr. Dumitru; Emilian Cornițescu: *Arheologie Biblică: pentru facultățile de Teologie*, ed. IBMBOR, 1994
3. ALBU, Nicolae: *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944.
4. BÂRSEANU, Andrei, *Istoria școalelor centrale române gr.or. din Brașov*, Brașov, 1902.
5. BIRTZ, Pr. dr. Mircea Remus, *Considerații asupra unor traduceri biblice românești din sec. XIX-XX*, ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2013.
6. BOCȘAN, Nicolae Valeriu Leu, *Revoluția de la 1848 din Transilvania în memorialistică*, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.
7. BOLCA, V.: *Scoala normala româna unita din Oradea (1784-1934)*, Oradea, 1934.
8. BOTA, Ioan M.: *Istoria Bisericii universale și a Bisericii românești de la origini până în zilele noastre*, Ed. Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1994.
9. BOTIȘ, Teodor: *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox-român din Arad*, Arad, 1922.
10. BRUSANOWSKI, Paul: *Învățământul confesional ortodox din Transilvania între anii 1848-1918, vol.I-II*, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010.
11. BUZAȘI, Ioan *Timotei Cipariu – Scriitorul*, Ed. Bunavestire, Blaj, 2005.
12. CARTOJAN, Nicolae: *Istoria Literaturii române vechi*, postfață și bibliografii finale de Dan Simonescu, prefață de Dan Zamfirescu, Ed. Minerva, București, 1980.

13. CĂLUȘER, Iudita: *Episcopia Greco-Catolica de Oradea*, ed. Logos, 1994, Oradea.
14. CĂLIN, Petru: *Tiparul Românesc Diecezan din Caransebeș 1885-1918*, vol. I, Reșița, 1996.
15. CÂMPEANU, Remus (coord.): *În pragul Europei: instituțiile transilvane în epoca prerreformistă*, ed. Presa universitară clujeană, Cluj-Napoca, 2008
16. IDEM: *Intelectualitatea româna din Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Presa Universitara Clujeana, 1999.
17. IDEM(coord.): *În spiritul europeii moderne: administrația și confesiunile din Transilvania în perioada reformismului terezian și iosefin*, ed. Presa universitară clujeană, Cluj-Napoca, 2009.
18. CĂLIN, Petru, *Tiparul Românesc Diecezan din Caransebeș 1885-1918*, vol. I, Reșița, 1996.
19. CHIALDA, Dr. Mircea *Sacrificiile Vechiului Testament*, Caransebeș, 1941.
20. CHINDRIȘ, Ioan *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*, Ed. Cartimpex, Cluj-Napoca, 2001.
21. IDEM, Niculina Iacob, *Samuil Micu în mărturii antologice*, Ed. Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2010.
22. IDEM: *Secvențe iluministe*, ed. Napoca Star, Cluj Napoca, 2013.
23. CIPARIU, Timotei: *Știința Sântei Scripture*, apărută tot la Blaj, 1854.
24. CORNEA, Nicolae: *Monografia Eparhiei Caransebeșului*, Caransebeș, 1940.
25. COTOȘMAN, Gheorghe: *Din trecutul Banatului*, Timișoara, 1943.
26. DOBREI, Pr. dr. Florin *Revista teologică Altarul (Mitropolia) Banatului – Repere Monografice -*, ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 2013.
27. DUDAȘ, Florian: *Manuscrise românești din bisericile Bihorului*, vol. I-II, Oradea, 1985-1986.
28. DUMITRAN, Ana: *Etniile și confesiunile în Transilvania la începuturile modernității*, Ed. Arvin Press, Alba-Iulia, 2003
29. GEORGESCU, Ioan: *Istoria Seminarului Român Unit din Oradea Mare*, Bucuresti, 1923.
30. GHEORGHIU, Dr. Vasile: *Marele teolog Dr. Iosif Iuliu Olariu (1859-1920)*, Ed. Glasul Bucovinei, Cernăuți 1943
31. GHIBU, Onisifor: *Școala românească din Transilvania și Ungaria. Dezvoltarea ei istorică și situația ei actuală*, București, 1915.

32. IDEM: *Ziaristica bisericească la români. Studiu istoric*, Sibiu, 1910.
33. GHIȘA Ciprian, CÂRJĂ Cecilia, BONDA Ioana Mihaela, MAGDĂU Petru, *Tipografia de la Blaj (1850-1918) -Contribuții documentare*, ed. Presa universitară clujeană, Cluj-Napoca, 2010
34. GRECEANU, Radu: *Cronica; Cronicari munteni*, vol. III, Ed. Minerva, București, 1984.
35. GROZEA, Liviu *Oameni care au fost*, ed. II, Lugoj, 1955.
36. GYÉMÁNT, Ladislau: *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1790-1848*, București, 1986.
37. HITCHINS, Keith *Ortodoxie și naționalitate – Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1846-1873*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1995, trad.de Pr. prof. dr. Aurel Jivi.
38. IDEM: *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, Cluj, Edit. Dacia, 1970
39. HODOȘ, Enea: *Cercetări-probleme școlare confesionale*, Sibiu, 1944.
40. HODOȘ, Nerva; Al. Sadi Ionescu: *Publicațiile periodice românești*, tom I, București, 1913
41. HONEK, KLEMENS: *Dissertationsverzeichnis der Katolisch-Theologischen Fakultät der Universität Wien von 1931 bis 1984*, Universitätsverlag für Wissenschaft und Forschung.
42. IORGA, Nicolae: *Istoria Bisericii Românești*, vol. I, ed. Saeculum, București, 2012.
43. IDEM: *Istoria Bisericii Românești*, vol. II, Ed. Saeculum, București, 2012.
44. IDEM: *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, Ed. Semne, 2011.
45. IDEM: *Oameni cari au fost*, vol. III, Ed. Porto Franco, Galați, 1997.
46. IDEM: *Istoria literaturii române vechi*, Ed. Minerva, București, 1980
47. IDEM: *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. I (Ediție îngrijită de Barbu Theodorescu), București, 1969
48. IDEM: *Istoria presei românești de la primele începuturi până la 1916*, București, 1922.
49. IVĂNUȘ, Nicușor Dănuț *Sibiul de altădată în colecția Emil Fischer*, vol. 2, ed. ALTIP, Alba Iulia, 2007.
50. JURMA, Gh.; Vasile Petrica: *Istorie și artă bisericească*, Ed. Timpul, Reșița, 2000.

51. LUPAȘ, Ioan: *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Cluj-Napoca, Dacia, 1995.
52. IDEM: *Contribuțiuni la istoria ziaristicii românești ardeleni*, Sibiu, 1926
53. IDEM: *Andrei Baron de Șaguna*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1909.
54. MACOVESCU, George: *Gheorghe Lazăr*, ed. Albatros, 1973.
55. MAIORESCU, Titu: *Critice*, Ed. Minerva, București, 1984.
56. MAGDĂU, Petru Victor *Szmigelski – Fragmente liturgice*, ed. Presa Universitară Clujeană, 2008.
57. MAMULEA, Mona: *Dialectica închiderii și deschiderii în Literatura Română modernă*, ed. Academiei Române, 2007.
58. MANCIULEA, Ștefan: *Timotei Cipariu și Astra*, ediție și prefață de Ion Buzăși, Blaj, 2001.
59. MÂRZĂ, Eva: *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba-Iulia 1577-1702*, Ed. Imago, Sibiu, 1998
60. METEȘ, Ștefan: *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania*, vol. I, ed. II, Sibiu, 1935.
61. MIHOC, Pr. Prof. Dr. Vasile: *Introducere în Noul Testament*, Ed. Teofania, Sibiu, 2011
62. MOCEANU, Ovidiu: *Teologie și filologie; Andrei Șaguna vs. Ion Heliade Rădulescu*, Ed. Paralela 45, 2003
63. MORARU, Valeria-Gemma: *Revista Teologică organ pentru știință și viață bisericească (1907-1916; 1921-1947) indice bibliografic*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2010.
64. MUNTEANU, Ioan Rodica Munteanu: *Timișoara. Monografie*, Timișoara, 2002.
65. MUȘLEA, Candid: *O dinastie de preoți și protopopi Radu Tempea*, Brașov 1939.
66. NEGRILĂ, Iulian: *Istoria presei*, Arad, Edit. Multimedia, 1997
67. NICOARĂ, Simona: *Națiunea modernă. Mituri, simboluri, ideologii*, Cluj Napoca, ed. Accent, 2002.
68. ODAIE, Sanda: *Literatura „Telegrafului român” în slujba afirmării culturale românești, în Filologie și istorie. Omagiu Marii Uniri*, redactor Victor Grecu, Sibiu, 1990.
69. OLARIU, Dr. Iosif, *Esplicarea epistolelor S. Apostol Pavel*, Caransebeș 1913.

70. IDEM: *Manual Exigetic la sânta Scriptură a Testamentului nou*, vol. I, *Evangeliiile după Mateiu, Marcu și Luca*, Caransebeș 1894.
71. IDEM: *Epistola Sf. Apotol Pavel c. Romani, Corinteni, Gal. și Efeseni*, Caransebeș, 1910.
72. IDEM: *Explicarea Psalmilor din Orologiu(Ceaslov)*, Caransebeș, 1901.
73. IDEM: *Scrierile părinților apostolești*,(trad.) Caransebeș, 1892.
74. OLTEAN, Vasile, *Școala românească din Șcheii Brașovului*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
75. IDEM: *Acte, documente și scrisori din Șcheii Brașovului*, Editura Minerva, 1981.
76. PĂCURARIU, Pr. acad. Mircea: *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Andreiană, Sibiu, 2007.
77. IDEM: *Studii de istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Academiei Române, București, 2005.
78. IDEM: *Cărturari sibieni de altădată*, Cluj-Napoca, 2002
79. IDEM: *Două sute de ani de învățământ teologic la Sibiu*, Sibiu, 1987.
80. PETRICĂ, Vasile *Institutul Teologic Diecezan Ortodox Român Caransebeș (1865-1927)*, Ed. Episcopiei Caransebeșului, 2005.
81. PLĂMĂDEALĂ, Antonie: *Dascăl de cuget și simțire românească*, Ed. IBMBOR, București, 1981.
82. POPA, Mircea; Valentin Tașcu: *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până la 1918*, București, Edit. Tritonic, 2003.
83. POPEANGĂ, Vasile *Școala românească din Transilvania în perioada 1867-1918 și lupta sa pentru unire*, București, ed. Didactică și pedagogică, 1974.
84. PRELIPCEAN, Pr. Prof. Vladimir; Pr. Prof. Nicolae Neaga; Pr. Prof. Gheorghe Bârna; Pr. Prof. Mircea Chialda; *Studiul Vechiului Testament*, manual pentru Facultățile de Teologie, ediția a III-a îngrijită de Pr. Prof. Dr. Ioan Chirilă, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2003.
85. PROTOPOPESCU, Lucia: *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania 1774 – 1805*,ed. Didactică și Pedagogică, București, 1966.
86. PRUNDUȘ, Silvestru Augustin: *Catolicism și Ortodoxie românească – scurt istoric al Bisericii Române Unite*,Ed. Viața Creștină, Cluj-Napoca, 1994.
87. PUȘCARIU, Dr. Ilarion, *Isagogia-adeacă introducerea în cunoștința cărților Sfintei Scripturi*, Sibiu, 1878.

88. RAȚIU, Dr. Ioan: *Blajul*, Brașov, 1911.
89. ROȘCA, Dr. Eusebiu R.: *Monografia Institutului seminarial teologic-pedagogic „Andreian”*, Sibiu, 1911.
90. ROȘU, Elisabeta: *Roman R. Ciorogariu (1852-1936). Repere istorice*, Oradea, 2007.
91. SĂȘĂUJAN, Pr. conf. dr. Mihai: *Academia de teologie ortodoxă din Arad în perioada interbelică. Contribuții la istoria învățământului teologic românesc*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2004.
92. SCHNEIDER, Johann: *Ecleziologia organică a mitropolitului Andrei Șaguna și fundamentele ei biblice, canonice și moderne*, Ed. Deisis, Sibiu, 2008.
93. SUCIU, I.D.: *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977.
94. SURDU, Bujor: *Visarion Roman 1833-1885*, Cluj-Napoca, Presa universitară clujeană, 2008.
95. SZMIGELSKI, Dr. Victor, *Introducere generală în Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, Blaj, 1887.
96. IDEM: *Ermeneutică biblică compusă după Ubaldo Ubaldi*, Blaj, 1899.
97. IDEM: *Istoria revelațiunii dumnezeesci*, vol. I-IV, Blaj, 1899 – 1901.
98. TRITEANU, Lazăr: *Școala noastră 1850-1916*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1919.
99. TULBURE, Gheorghe: *Școala sătească din Ardeal în epoca lui Șaguna*, ed. Revistei Satul și școala, Cluj Napoca, 1937.
100. IDEM: *Mitropolitul Șaguna. Opera literară. Scrisori pastorale. Circulări școlare. Diverse*, Sibiu, 1938.
101. URȘU, Nicolae *Dimitrie Eustatievici Brașoveanul – Gramatica Românească-1757*, București, Editura Academiei, 1969.
102. VELIA, Nicolae Tincu: *Istorieară bisericească politico-națională a românilor*, Sibiu, 1865.
103. VESA, Pr.dr. Pavel: *Învățământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Ed. Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013.
104. IDEM: *Episcopii Aradului. 1706-2006*, Arad, 2011.
105. IDEM: *Clerici cărturari arădeni de altădată*, ed. Gutenberg Universal, Arad, 2008.
106. IDEM: *Eparhia Aradului în perioada episcopului Gherasim Raț (1835-1850)*, ed. Mirador, Arad, 2008.

107. IDEM: *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1706-1918)*, Cluj-Napoca, 2006.

VII. STUDII ȘI ARTICOLE

1. *Manual de ermineutică biblică*, p. Cuvioșia Sa părintele arhimandrit Iuliu Scriban, directorul seminarului central din București, 1911, nr. 21-22, p. 606-610 (recenzie).
2. *Învățăturile sociale ale Evangheliei. Traducere din limba franceză de Ilie I. Beleuță* în *Revista Teologică*, 1913, nr.3.
3. *Cătră cetitori!*, în *Revista Teologică*, Sibiu, 1907, nr. 1
4. *Mucenicia Bisericii Rusești*, în *Revista Teologică*, 1922, nr. 4-6
5. ABRUDAN, Pr. Prof. Dr. Dumitru: *Biblia Mitropolitului Andrei Șaguna – 150 de la apariție*, în *Telegraful Român*, nr. 9-12/1 și 5 martie 2008.
6. IDEM: *O dispută dintre Șaguna și Heliade Rădulescu pe tema traducerii Bibliei* în *Revista Teologică*, nr. 3-4,1993.
7. AGHEU, Ioan *Iisus Hristos și istoria profană I*, în *Biserica și Școala*, anul LXX, nr.4, 20 ianuarie 1946.
8. ANDREICUȚ, Pr. Drd. Ioan *Tipărirea Noului Testament de la Bălgrad (1648) ca răspuns la traducerile tendențioase ale vremii* în *Studii Teologice*, anul XLI, nr. 5-6, 1989.
9. ANDRIESCU, Alexandru: *Locul Bibliei de la București în istoria culturii, literaturii și limbii române literare* în *Monumenta linguae dacoromanorum – Biblia 1688*, pars I, Genesis, Iași, 2004.
10. ANIȚOIU, Pr. Dumitru V.: *Scrierile dr. Iosif Iuliu Olariu*, în *Foaia Diecezană*, anul XLVIII, nr. 50/1933.
11. ANUICHI, Silviu: *Relații bisericești româno-sârbe din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea*, în *B.O.R.*, București, anul XCVIII, nr. 7-8,1979.
12. ARDEȚ, Adrian: *Filaret Musta – luptător pentru Unire*, în *Studia Caransebesiensia*, an. XI, nr. 2.
13. BĂLAN, Dr. Nicolae, *În chestiunea reunirii bisericilor*, în *Revista Teologică*, nr. 9/Sept.1910.
14. IDEM: *Centenarul Seminarului*, în *Revista Teologică*, nr. 14-19, 1911, Sibiu.
15. IDEM: *Un congres biblic românesc*, în *Revista Teologică*, nr. 2, 3, 4-5, 1912.
16. BĂNESCU, Pr. dr. Marcu: *Profesorul de teologie Ioan David*, în *Mitropolia Banatului*, nr. 1-4/1976.

17. BOCȘAN, Nicoale: *Andrei Șaguna și intelectualii bănățeni*, în *Itinerarii istoriografice – studii în onoarea istoricului Costin Feneșan*, Centrul de studii transilvane, Cluj-Napoca, 2011.
18. IDEM; Daniel Alic: *Andrei Șaguna și Episcopia Caransebeșului (1865-1873)* în *Banatica*, nr. 19/2009
19. IDEM; Ladislau Gyémánt: *Aspecte ale luptei culturale și politice a românilor bănățeni în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Banatica*, II, 1973
20. BODOGAE, Teodor: *Activitatea culturală și politică a mitropolitului sârb Ștefan Stratimirovici (1790-1836)*, în *Mitropolia Ardealului*, anul IV, 1959, nr. 5-6.
21. BOTEZAN, Ioana: *Contribuția lui Timotei Cipariu la dezvoltarea ziaristicii românești din Transilvania în preajma anului revoluționar 1848*, în *Apulum*, 1969, 7, nr. 2.
22. BULGĂR, Gheorghe: *Problemele limbii literare în „Telegraful român”*, în *Telegraful român*, 1978, 126, nr. 1-4
23. CHIALDA, Mircea, *Legea lui Dumnezeu în Psalmul 119*, în *Altarul Banatului*, nr.1-2/1944.
24. IDEM: *Patimile și jertfa Mântuitorului Hristos după Vechiul Testament*, în *Altarul Banatului*, nr. 5-6/1944.
25. IDEM: *Doctrina Vechiului Testament despre nemurire*, în *Altarul Banatului*, nr. 9-10/1944.
26. IDEM: *Melchisedec, preotul-rege din Salem*, în *Altarul Banatului* nr. 1-6/1946.
27. IDEM: *Profetul Maleahii despre preoțimea Vechiului Testament*, în *Altarul Banatului*, nr. 7-12/1947.
28. CIOROGARIU, Roman *Chestia unirii bisericilor*, în *Biserica și Școala*, nr. 16/1909.
29. IDEM: *Conflictul bisericii din România*, în *Biserica și Școala*, nr.4/1910.
30. CRĂCIUNESCU, Prof. Dr. Aurel: *Prelegeri metodice din Istorie biblice în Revista Teologică*, 1909, nr. 4, p. 233-234 (recenzie).
31. IDEM: *Mitropolitul Andreiu și Sfânta Scriptură*, în *Revista Teologică*, 1909, nr. 9-10.
32. IDEM: *Predici exegetico-morale*, în *Revista Teologică*, 1909, nr. 2, (recenzie).
33. IDEM: *Critică biblică mai înaltă*, în *Revista Teologică*, 1907, nr. 1.

34. CÂNDEA, Romulus: *Femeia la evreii vechi* în *Revista Teologică*, 1907, nr. 7-8.
35. CÂNDEA, Virgil: *Semnificația politică a unui act de cultură feudală* în *Studii XVI*, București, 1963, nr. 3
36. CHIRILĂ, Pr. prof. dr. Ioan: *Școlile de teologie din Transilvania în sec. XVII – XIX și preocupările lor pentru studiul Vechiului Testament și a limbii ebraice*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Theologia Orthodoxa*, anul XLI, nr. 1-2, 1996.
37. COLAN, Nicolae: *Rugăciuni pentru creștinii persecutați din Rusia* în *Revista Teologică*, 1930, nr. 3-4
38. CORNIȚESCU, Diac. prof. Emilian: *In memoriam, preotul prof. dr. Mircea Chialda* în *Studii Teologice*, nr. 1-2/1992.
39. CORPADIA, Ștefan: *Lupta contra religiei în Rusia Sovietică*, în *Revista Teologică*, 1932, nr. 1
40. COTOȘMAN, Gheorghe *Isaia Antonovici (1731-1748), episcopul Aradului și Caransebeșului*, în *Mitropolia Banatului*, anul VII, 1957, nr. 1-3.
41. DAVID, Prof. Ioan: *Viața și opera lui Dr. Iosif Olariu*, în *Tribuna graniței*, nr.3/1934.
42. DOMȘA, A. C.: + *Doctor Victor Szmigelski*, în *Unirea – Foe bisericească politică* nr. 23, Blaj, 11 decembrie 1918.
43. DUMITRESCU, Angela: *Din istoria învățământului confesional din Banat – Legea XVI din 1913* în revista *Banatica* ,nr. 20-2, 2010.
44. DIMITRESCU, Pr. Dr. Florica: *Importanța lingvistică a Noului Testament din 1648* în *Noul Testament de la Bălgrad*, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 1998
45. GHERMAN, Septimia P.: *Școala șaguniană școală a poporului*, în *Probleme vieții* nr. 12 1942 auxiliar al *Revistei Teologice*, nr. 3-4, 1946.
46. GHIBU, Onisifor: *Ziaristica bisericească la români*, în *Telegraful român*, 1910, 58, nr. 29, din 16/29 martie.
47. HANGO G. *Învățătura Teologică despre năravurile și datoriile oamenilor creștini* în *Telegraful Român nr.122 din 1909*.
48. ISTRATE, Pr. Univ. Gavril: *Un moment important în istoria limbii române literare: Noul Testament de la Bălgrad (1648)* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 9-12, 1972.

49. KISS, Francisc: *Informații privitoare la Simeon Ștefan*, în revista *Steaua*, 1980, nr. 3
50. LIȚIU, Gheorghe: *Presa bisericească de la Arad (1869-1948)*, în *Altarul Banatului*, 1990, 1, nr. 9-10
51. LUPAȘ, Ioan: *Cum erau învățăturile în seminarul din Sibiu pe vremea ep. Vasile Moga*, în *Tribuna poporului*, Arad, nr. 218-219, 4-6 octombrie, 1911.
52. MARCU, Pr. Dr. Grigore: *Noul Testament de la Bălgrad (Alaba-Iulia) în contextul istoric-literar al Bibliei Românești la 325 de ani de la tipărirea lui în Mitropolia Ardealului*, nr. 1-3, 1974, Sibiu.
53. IDEM: *Valoarea isagogică și biblico-teologică a celor 24 de predoslovii în Noul Testament de la Bălgrad*, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 1998.
54. IDEM: *Sfânta Scriptură „în pom românesc”*, în *Mitropolia Ardealului*, 1858, nr. 11-12.
55. MÎNDRUȚ, Stelian: *Legile lui Apponyi și activitatea parlamentară a deputaților români*, în *Anuarul Institutului de Istorie George Bariț Cluj*, XXI, 1978.
56. MIHOC, Pr. Asistent Vasile Profesorul de teologie Iosif Iuliu Olariu, în *Mitropolia Banatului*, anul XXI, nr. 1-3/1981.
57. MOACA, Aurel: *Arhiepiscopul Dr. Filaret Musta*, în *Foaia Diecezană*, an. XLV, nr. 42 / 1930.
58. MODRIGAN, Ioan *Cum a apărut Biblia lui Klein? Pe bază de documente inedite*, în *Cultura creștină*, VIII, martie 1919, nr. 5-6.
59. MOLIN, R. S.: *Școale clericale sistematizate pră limbă românească la anul 1822*, în *Vârșeț*, în rev. *Foaia Diecezană*, nr. 8/1924.
60. MUNTEANU, Ioan: *Rețeaua școlară și știința de carte în Banatul istoric la începutul secolului al XX-lea*, în *Studii Bănățene*, coord. V. Leu, C. Albert, D. Țicu, Timișoara, 2007.
61. MUNTEANU, Zeno: *Amintirile unui dascăl de teologie*, în *Altarul Banatului*, nr. 3-4/1990, p. 88-102 și nr. 7-9/1991
62. IDEM: *Dr. Iosif Iuliu Olariu*, în *Mitropolia Banatului*, anul XI, nr. 7-12/1961
63. NEAGA, Nicolae: *Arhimandritul profesor dr. Iustin Suciu*, în *Mitropolia Banatului*, anul XXVI, 1976, nr. 5-8.

64. NETEA, Vasile: *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman. Corespondența sa cu Gheorghe Barițiu și Iosif Hodoș*, Sibiu, ed *Revistei economice*, 1942
65. PĂCURARIU, Pr. Pr. Dr. Mircea: „*Telegraful român*” la 125 de ani de la apariție, în „*Biserica Ortodoxă Română*”, 1978, 96, nr. 3-4,
66. IDEM: *Un ziar românesc la 150 de ani de la existență: „Telegraful român” din Sibiu*, în *Academica*, 2002
67. IDEM: *Mitropolitul Simeon Ștefan, slujitor al bisericii și al poporului român*, în *Noul Testament de la Bălgrad*, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 1998
68. PÂCLIȘANU, Zenovie: *Un vechi proces literar (relațiile lui I. Bob cu S. Klein, Gh. Șincai și P. Maior)* în *Anuarul Academiei Române*, secț. Ist., seria III, tomul XVI, 1935
69. PERVAIN, I. *Timotei Cipariu și „Foia literară” (1838)*, în *Cercetări lingvistice*, 1962, 7, nr. 1
70. PLOEȘTEANU, Grigore: *Telegraful român sub redacția lui Pavel Vasici*, în *Centenarul revistei Transilvania*, Sibiu, 1969
71. POPA, Mircea: *Încercarea lui Andrei Șaguna de a edita un ziar la Arad sau Timișoara în 1849*, în *Banatica*, 1975, 3, p. 311-316
72. POPESCU, Pr.Prof. Ionel *Protosincelul Dr. Iosif Iuliu Olariu-75 de ani de la moartea sa*, în *Calendarul Românului pe anul 1995*, Ed. Esotera-București.
73. IDEM: *Pr. Prof. Mircea Chialda și învățământul caransebeșean*, în *Foaia Diecezană*, nr. 9-10/1998.
74. POPESCU, Pr. Simeon: *Înțeleptul Solomon*, în *Revista Teologică*, 1912, nr. 12-13
75. POPI, Prof. dr. Gligori, *Secția română a teologiei din Vârșeț, 1822-1865*, în rev. *Dealul Vârșețului*, nr. 2/2002.
76. RACOTĂ, Tului: *Mitropolitul Simeon Ștefan al Bălgradului în Transilvania*, anul 73, nr. 2-3, 1942, Sibiu
77. RADU, Măriuca; Gh. Conțu: „*Sionul românesc*” într-o colecție particulară din Brașov, în *Sargeția*, 1999-2000, 28-29, nr. 2.
78. RADU, Iacob: *Doi luceferi rătăcitori: Gheorghe Șincai și Samoil Micu Klein în Anuarul Academiei Române*, 1924
79. REZUȘ, Pr. prof. dr. Petru, *Arhiereul Filaret Musta*, în *Altarul Banatului*, nr. 3-4/1944.

80. IDEM: *Contribuții teologice bănățene*, în *Mitropolia Banatului*, nr. 11-12/1962.
81. SAVU, Diac. dr. Teodor: *IN MEMORIAM – Pr. prof. dr. Zeno Munteanu*, în *Foaia Diecezană*, nr. 9-10
82. SECLA, Septimiu Sever: *Biblia – în veșmânt nou*, în *Revista Teologică*, 1910, nr. 5.
83. SZMIGELSKI, Dr. Victor, *Edițiune nouă a sântei Scripture*, în *Unirea*, nr. 48/1982, p. 383; nr. 51/1892.
84. TATAI-BALTĂ, Cornel; Teodor Smericinski, *Din activitatea Tipografiei de la Blaj (1787-1821) reflectată de un material arhivistic*, în *Apulum*, XIX, 1981
85. IDEM; Gabriela Mircea, *Lucrătorii tipografiei de la Blaj (1787-1821) în context documentar (I)*, în *Apulum* 1988, XXV
86. TEODOR, Pompiliu: *Semnificația „Gazetei de Transilvania”*, în *Steaua*, 39, 1988, nr. 3
87. IDEM; Gelu Neamțu: *Din istoria presei revoluționare: „Învățătorul poporului (1848)”*, în *Studii. Revistă de istorie*, 1968, 7, nr. 3
88. TRIFA, Pr. Iosif: *Ce admir eu în opera lui Șaguna*, în *Revista Teologică*, nr. 6-7/1923
89. ȚÎRCOVNICU, Victor: *Transilvania în Istoria învățământului din România*, vol. I, București, 1983.
90. VELESCU, Oliver: *Știri despre biserici românești din Transilvania culese din „Sionul românesc”*, în *Mitropolia Banatului*, 1971, 21, nr. 10-12.
91. VLAD, Prof. Constantin: *Iosif Olariu și strana bisericii*, în *Foaia Diecezană*, anul XLVIII, nr. 51/1933.

VIII. BIBLIOGRAFIE ON-LINE

1. *Catholic Encyclopedia* disponibilă la adresa web: <http://www.newadvent.org/cathen/index.html>.
2. *Iudaeos impulsore Chresto assidue tumultuantis Roma expulit: Life of Claudius* 25.4 lucrare disponibilă în limba latină la adresa web: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Suetonius/12Caesars/Claudius*.html (18.12.2013)
3. *Enciclopedia Britanica*, disponibilă la adresa web: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/36110/Arrian>.

4. *Bibliografia românească modernă*, disponibilă pe saitul:
<http://www.biblicad.ro/bnr/brmautori.php?aut=p&page=2320&&limit=20>;
5. *Breitkopf und Härtel von Oscar von Hase* în: *Allgemeine Deutsche Biographie*, publicat de *Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, *Band 3 (1876)*, S. 296–303:
http://en.wikipedia.org/wiki/Bernhard_Christoph_Breitkopf.
6. COSMA, Pr. prof. dr. Sorin *Aspecte ale continuității învățământului teologic în Caransebeș*, disponibil la adresa web:
http://www.agoracrestina.ro/biblioteca/sorin_cosma-aspecte-ale-continuitatii-Invatamantului-teologic-in-caransebes.html (datat 12.07.2013).
7. MUREȘANU, Acad. Camil: *Cartea Cărților*, articol on-line disponibil a adresa:
http://www.scoalaardeleana.ro/tl_files/fisiere/Biblia%20Blaj/Files/Cartea%20c artilor.pdf (data 20.08.2013)
8. MIC, Lucian: *Arhiepiscopul Filaret Musca*, articol publicat la adresa web:
<http://www.agoracrestina.ro/biblioteca/lucian-mic-arhiereul-filaret-musta.html> (data 17.07.2013).
9. IDEM: *Arhimandritul profesor dr. Iosif Iuliu Olariu - la 150 de ani de la naștere*, <http://www.episcopiacaransebesului.ro/arhiva-stire.php?readmore=763> (datat 17.07.2013).
10. MIRCEA, Gabriela: *Tipografia din Blaj în anii 1747 – 1839*, ed. ALTIP, 2008.
11. MIRCEA, Ionela: *Învățământ românesc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Seminarul junimii române greco-catolice din Blaj*, articol disponibil on-line la adresa <http://www.mnuai.ro/docs/apulum/articole/ionela%20mircea.pdf> (datat în 27.08.3013)
12. PAVEL, Eugen: *Un monument de limbă literară: Biblia lui Samuil Micu*, articol on-line disponibil la adresa:
http://www.scoalaardeleana.ro/tl_files/fisiere/Biblia%20Blaj/Files/Un%20monument%20de%20limba.pdf (data. 23.08.2013)